

## חכמי התורה הם הם תורה שבעל פה\*

הגמ' (שבת ק"ה ע"ב) אומרת דברים קשים על המתעצל בהספדו של ת"ח. ומקור הדברים הוא מהספדו של יהושע בן נון, שנתעצלו בהספדו: "א"ר יהודה אמר רב כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו, שנאמר "ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש" - מלמד שרגש עליהן הר להורגן". ואני רוצה להגיד כמה דברים על הגמ' הזאת לכבודו של עמיתנו, ר' שאול זצ"ל.

יש להבין, איך זה שלא הספידו את יהושע? הספד לא היה דבר חדש. יש לו מקור בתורה, אצל אברהם אבינו. איך יתכן שלא הספידו את יהושע בן נון, ראש הסנהדרין, מנהיגם של ישראל, שהכניס את עם ישראל לארץ ישראל? אמנם רש"י מוסיף שם שתי מילים: שלא הספידוהו כראוי. משמע שהספידו את יהושע, אבל לא מספיק, ועל זה הייתה התביעה, שלא הספידו את יהושע בן נון כמו שצריך. אך גם זה צריך ביאור מה לא היה כראוי? ועוד צריך להבין, מנין למדו חז"ל שלא הספידוהו כראוי.

אמנם, בפירושו לספר יהושע, רש"י מבאר את ההספד שעשו ליהושע, וזה רק מגדיל את השאלה. רש"י כותב (יהושע כ"ד ל'): "בתמנת סרח... על שם שהעמידו תמונת החמה על קברו. ר"ל זה שהעמיד החמה..."

אם כן, עשו זכר גדול לנס שעשה יהושע. וזה כדין, שהיה נס, ועשו לו זכר שכל העולם ידע ויזכור שיהושע העמיד את החמה. ועכשיו יותר קשה, מה היה שלא כראוי?

צריכים להגיד שמופתים אינם נושא להספד. הספד אינו על מופתים. הספד זה על התורה. על המנעות מתורה. הספד בא על הפסד של תורה.

גם התוס' במקום דנו במה שהגמ' קובעת שלא הספידו את יהושע כראוי. וכתבו התוס': "משום דלא אשכחן דכתיב ביה ויבכו אותו שלושים יום כמו במשה ואהרן". התביעה נגד עם ישראל הייתה על כך שלא השוו את הספדו של יהושע

---

\* הספד לגר"ש ישראלי זצ"ל ביום השבעה בישיבת מרכז הרב

להספדם של משה ואהרן. אך זה לא מובן - משה נתן את התורה לישראל. יהושע היה תלמידו.

הגמי' לומדת שלא הספידו את יהושע כראוי מ"הר געש", שההר רגש עליהן להורגן. פירוש, שיש דבר מיוחד במינו ששייך ליהושע בן נון. חז"ל אמרו (אבות א' א'): "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע". המסירה הזאת נאמרה על תורה שבע"פ. חז"ל מסרו לנו שהיה הבדל בין קבלת תורה שבכתב ובין קבלת תורה שבעל פה. המדרש תנחומא (תחילת פרשת נח) אומר שכפיית ההר כגיגית על עם ישראל (כמו שלמדו חז"ל מהפסי' וייתצבו בתחתית ההר" - אם תקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם) הייתה רק על תורה שבעל פה. את התורה שבכתב עם ישראל קיבל ברצון. ביחס לתורה שבעל פה הייתה קבלה מיוחדת. ולקבלה זו היו צריכים הכרח וכפייה. ויהושע, שקיבל תורה ממשה, היה ראש וראשון לחכמי תורה שבעל פה. משה קיבל תורה מהבורא ית' בהר סיני ומסרה ליהושע. יהושע היה הראשון למסורת התורה, שהיא שייכת לתורה שבעל פה.

יש דין מיוחד של חכמי המסורת, דין מיוחד של מסירת התורה. יש תלמוד תורה שכל ישראל חייבים בו, ויש עניין נוסף של מסורת של תורה. מסורת התורה היא מסירת התורה מדור לדור. "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (דברים ל"ג ד'). לכתחילה התורה נתנה לא רק על מנת ללמוד, אלא על מנת למסור אותה מורשה קהלת יעקב. למסור אותה לדורות הבאים. רבינו בחיי כתב שהמילה "מורשה" נאמרה בתורה רק לגבי שני דברים: ארץ ישראל ותורה (עיי' שמות ו' ח'). שניהם, התורה וארץ ישראל ניתנו לכתחילה על מנת למוסרם לאחרים. הרב החסיד היעב"ץ בפירושו על אבות<sup>1</sup> אומר דבר שהוא יסוד בתורה: אם אדם לומד תורה ולא מתכוון למוסרה לאחר, כאילו לא לומדה. לכתחילה צריך להיות לימוד על מנת למסור. "מורשה". וזה היה יהושע בן נון. הוא היה ראשון למסירת התורה. ומסירת התורה מדור לדור פירושה חיבור הדורות, שהדורות מתחברים זה לזה על ידי התורה, זוהי "מורשה".

<sup>1</sup> פ"א מ"א ד"ה ומסרה: "נראה הקבלה מסורת, לרמוז כי אין המתנה הזאת כשאר מתנות שלא יברו מן המקבלים, אבל המקבל יקבלנה בתנאי שימסרנה לאחר, וכן לעולם דור אחר דור..."

ונשוב למה שכתבה הגמ' שלא הספידו את יהושע בן נון כראוי. אמנם הספד כמו על ת"ח עשו, אבל הספד מיוחד על מה שנתחדש עכשיו, על יהושע שהוא המוסר לאחרים, שהיה ראשון למסירת התורה, זה לא היה. וכאן הייתה התביעה מכיוון שמסירת התורה היא חטיבה מיוחדת של תורה, ועל הפסדה היו צריכים הספד מיוחד, ועל הספד זה נאמר שנתעצלו.

יהושע מסר תורה לזקנים. זהו גם תפקידם של זקנים. "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" (במדבר י"א ט"ז). יש זקני הדור שתפקידם למסור את התורה איש מפי איש מדור לדור. הראשון היה יהושע בן נון, שהוא קיבל תורה ומסרה. והמשך מסירת התורה נעשה על ידי הזקנים. והמסורת הזאת של תורה, מקשרת את כולם להר סיני.

הרמב"ם (הקדמה למשנה תורה) מדבר על גדולי חכמי ישראל המעתיקים תורה שבעל פה. יש תפקיד מיוחד של "מעתיקי השמועה מדור לדור". הרמב"ם כאן מאריך מאד. ברמב"ם יש שני עמודים שלמים שבהם כותב הרמב"ם שמות מוסרי התורה ממשה רבינו עד רבינא ורב אשי, דהיינו עד חתימת התלמוד הבבלי. ואחרי זה הרמב"ם חוזר על הכל שוב: נמצא מרב אשי עד משה רבינו עליו השלום, ארבעים דורות, ואלו הן: רב אשי מרבא וכו' ומשה רבינו מפי הגבורה. נמצא, זו מסקנתו של הרמב"ם, שכולם מד' אלוקי ישראל. זה חיבור התורה מרבש"ע עד כל הדורות. בזה נבין את הקפדתו של יהושע בן נון על אלדד ומידד. יהושע חידש את מסירת התורה. והוא הקפיד על אלדד ומידד שמתנבאים במחנה. הם פרשו ממשה רבינו, וזה בכלל מורה הלכה בפני רבו. כי גם בנבואה שייך מושג זה. תמיד. בכל דבר, בין בהלכה ובין בנבואה צריכים להיות צמודים לרב. ומי שאינו צמוד אין לו את סיעתא דשמיא שיש בתורה. זה לא רק שטועה, אין לו גם סיעתא דשמיא. החידוש הזה שתלמיד צריך להיות צמוד לרב, זה חידוש של יהושע בן נון. וזה כלול בעניין מסירת התורה מדור לדור והחיבור לנותן התורה.

הדורות לא שוים, הדורות יורדים. יש מסורת שהיו אומרים בשם ר' אייזיק חריף, שפסק פעם לא כמו הבאר היטב. אומרים שהוא אמר שהבאר היטב היה דיין בטקטין והוא היה רב בטקטין. באותו יום שפסק נגד הבאר היטב היה יושב כל היום בתענית עם כאבי ראש על פסיקתו. התלמידים רצו לחזק ולנחם אותו. אמרו לו זה לא רשב"א וזה לא בית יוסף. זה באר היטב שהוא אחרון לפני דור אחד בלבד. אז מה צריך להצטער שלא פסק כמוהו. אמר להם התורה

לא נמדדת מכוח העיון שלנו. יתכן שהבאר היטב היה דייך בטקטין ואני רב בטקטין. אבל הענין הזה, לקדש את התורה, תלוי בקדושת הדורות. כל דור יש לו קדושה יותר גדולה לעניין קבלת אמיתה של תורה. משמעות דבריו של ר' אייזיק חריף היא שהוא דואג ומצטער שאם היה רק דור אחד קודם, אולי הוא לא זוכה לכוון להלכה.

יש מסירה מדור לדור. וכשהדורות יורדים הדור השני אינו יכול כל כך לכוון. והדורות באמת הולכים ויורדים. יש ביטוי ברמב"ם, על חכמי המסורת (הל' ממרים פ"א ה"א): "הם עיקר תורה שבע"פ". מדובר על בני אדם, שיש להם גוף, שהם בשר ודם, אבל הרמב"ם מדגיש, הם הם תורה שבעל פה. הגוף הזה הוא תורה שבעל פה. יש חכמי המסורת חכמי התורה. הם בעצמם תורה שבעל פה. כאילו הגוף שלהם הוא התורה.

חכמי התורה הם שורש של תורה. שורש התורה הוא מקום לקבל את התורה. גם מי שלא קיבל ישירות מפיהם. אור התורה של חכמי המסורת, של גדולי הדור, מתפשט על כל הדור, גם למי שלא זכה לשמוע מהם, כמו שאמרו חז"ל (ברכות ל"א ע"ב<sup>2</sup>) על שמואל, שהגם שלא שמע תורה מעלי, היה לעלי דין רב לגביו, וכששמואל הורה ללא רשות, הוא נחשב בכלל מורה הלכה בפני רבו.

הגמ' (תענית כ"ג ע"א) מספרת שכשחוני המעגל קם ולא ידעו ממנו, כשישבו בבית המדרש אף שלא הכירוהו, בכל זאת הרגישו שהשמועות בהירות יותר באור כזה כמו האור שהיה אצל חוני המעגל. למרות שלא שמעו ממנו כלום. בכל אופן יש אור גדול של תורה, אור של תורה מגדולי תורה, ואור זה מתפשט בעצם המצאותם של גדולי התורה. כתוב (סנהדרין ס"ח ע"א) "כשמת ר' אליעזר אמר ר' עקיבא הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני לפורטם". קשה, הרי ר' אליעזר היה שמותי, ולא היו שואלים אותו הלכה ומה נזכר עכשיו ר"ע שיש לו מעות לפורטן? והביאור הוא כי על כל פנים בעצם המצאותו היה אור התורה שלו והוא השפיע, גם אם לא ראו אותו. אור של תורה של חכמי הדור מתפשט - כל אחד לומד בבית המדרש שלו, בבית הכנסת שלו, ואורם של חכמי התורה מתפשט ומגיע לכולם. זה מאיר בכל מקום. וכשמת, האור הזה ירד. כשמת, יש חושך בעולם.

<sup>2</sup> ועיי' תוסי' שם ד"ה מורה, שו"ת תרומת הדשן (סי' קל"ח), ושו"ע הרב או"ח סי' תע"ב סעיף ה'

זה מה שהרמב"ם הדגיש שכולם מד' אלוקי ישראל. יש עניינים שכל חכמי הדורות מקבלים כמו משה רבינו מהר סיני. ויהושע היה הראשון שהיה מקבל ומוסר את התורה. ויהושע לזקנים. וזקנים לנביאים. וכולם מד' אלוקי ישראל. יש מסירה ישירה. חכמי הדור מקבלים ישירות מד' אלוקי ישראל.

הרמב"ם שם מסיים את רשימת חכמי התורה ברבינא ורב אשי. אבל גם אחרי רבינא ורב אשי יש מסירת התורה בישראל. וכן רומז הרמב"ם בדבריו, אחרי שמספר ומתאר מה שקרה מאז חתימת התלמוד: "ומפני זה נערת חצני אני משה בן מיימון הספרדי", לרמז שגם עכשיו יש מסורת של תורה של בעל פה. אמנם התלמוד נחתם, ותנאים ואמוראים אין, אבל יש חכמי הדורות השונים. ושם כתב הב"י: "וקמתי אני הצעיר יוסף בן מהר"ר אפרים בן מהר"ר יוסף קארו זלה"ה וכו'". לומר שגם עכשיו מסורת התורה לא נגמרת. נכון שיש ירידת הדורות. אבל מאחר וכל התורה מתקבלת מד' אלוקי ישראל, יש מסורת של תורה. גם בדורות אלו, בדורות האחרונים יש מסורת של תורה שנמסרת מדור לדור. מאנשי התורה האלו. הם הם תורה שבעל פה. אלו זקני הדור. זה "זקניך ויאמרו לך". יש מדרגה גדולה של זקני התורה, שמוסרים את התורה מהדור שלהם לדור הבא.

בתפילה אנחנו מזכירים ארבע דרגות: "על הצדיקים ועל החסידים ועל זקני שארית עמך בית ישראל ועל פליטת סופריהם". התפילה על זקני עמך בית ישראל היא תפילה מיוחדת לקיים בנו זקני ישראל, חכמי ישראל, המקיימים את מסורת התורה מדור לדור.

על ר' שאול זצ"ל יש לומר את כל סדר התפילה: "על הצדיקים ועל החסידים ועל זקני שארית עמך בית ישראל ועל פליטת סופריהם", כי הוא נשאר לפליטה מחכמי התורה שברוסיה. הוא היה מהיחידים שנשארו. חיים של שמונים ושש שנים, וכולו תורה. כמו שאומר הרמב"ם "הם הם תורה". הוא מזקני התורה, מחכמי העם, שהם עצמם תורה.

וכל מה שזכה היה מכוח עמלות בתורה שלא הייתה רגילה, שהייתה ממש אגדית. כמעט שלא פסק פומיה מגירסא. גם כשישבנו בין קבלת שבת למעריב והיה איזה זמן, היה יושב ולומד. לא היה דוגמתו בעניין של שקידה של תורה.

בהספד בשעת הלווייה דברנו על מה שכתוב: "הושיעה ד' כי גמר חסיד" (תהילים י"ב ב'), מהו כי גמר חסיד? כתוב במדרש (מדרש תהילים שם): "אדריונוס שחיק עצמות שאל באיזה זכות אומה זו עמדה? אמרו לו יש להם

חסידיים ויש בהם צדיקים שעמלים בתורה ועוסקים במצוות. מיד גזר והטיל מזה גמסאות על הארץ. כיון שנתנו עליהם העול הזה חדלו מלעסוק בתורה, וע"ז אמר דוד: "הושיעה ד' כי גמר חסיד". עם ישראל קיים על שקדני הדור, ורשעים הרוצים לבטל את עם ישראל, רוצים לבטל את השקדנות. זהו כי גמר חסיד.

אנחנו צריכים ללמוד ממנו. צריכים ללמוד מסורת של תורה שאמרנו להצמד לבעל השמועה. למעלות שלו, למדריגות שלו. כמו שאמרנו מקודם על אלדד ומידד, שאבי המסורת של תורה, יהושע בן נון הקפיד עליהם, על ששינו ממשה רבינו. על מה שלא היו צמודים לרב. הצמדות לרב היא הכרח ממסורת של תורה. מפני שהתורה שלומד פורחת. הגמ' אומרת שעד ארבעים שנה אדם לא עומד על דעת רבו. הוא מלא תורה. והוא יודע. אבל הוא עדיין לא יודע. התורה עדיין צומחת אצלו. ארבעים שנה אורכת צמיחה של תורה. התורה זה כח של צמיחה. זה צומח. "כמסמרות נטועים" (קהלת י"ב י"א). תקוע חזק כמסמר. ונטועים, זה פורח, זה צומח, זה גדל. התורה היא עניין של שפע. כתוב בגמ' (סוטה מ"ט ע"ב) "חכמת חכמים תסרח". מהי תסרח? אם היא חכמה מדוע היא סורחת? אלא הפירוש הוא פשוט. הגמ' אומרת שמים סרוחים הם מים עומדים. מים חיים צריכים להיות נובעים. מעיין נובע. חכמה צריכה להיות נובעת. לא ציטטות ולא מליצות. צריך שיהיה נטיעות שפורחות. זהו עניין השמועה. זה מסורת של תורה. העיקר שאנחנו נדבקים בו, ביגיעה הגדולה שלו, בעמל. כל אחד צריך לקבל חלק ממה שהוא יכול ומסוגל. עיקר העיקרים הוא העמלות שבתורה. ככל שאנחנו נשקוד יותר בתורה, כך נעשה נחת רוח גדול יותר לנשמה הגדולה, שזכותה תגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.